

Handläggare
Elisabet Wannberg
Telefon: 08-50831561
Anna Rygård
Telefon: 08-50831973**Till**
Kulturnämnden
2014-08-26
Nr 11

Remissvar ang. samråd om förslag till detaljplan samt fördjupning av MKB för del av Norra Djurgårdsstaden, Gasverket Västra m.m. i stadsdelen Hjorthagen

Förslag till beslut

Att som remissvar överlämna och åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Sammanfattning

Huvudsyftet med föreslagen detaljplan är att möjliggöra ny användning av befintliga synnerligen kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Dessa får skyddsbestämmelser i planförslaget liksom en del av marken vilket förvaltningen i huvudsak anser är tillfyllest. Tre nybyggnader uppförs norr om Gasverksvägens nya sträckning inom gasverkets kärnområde. En befintlig byggnad rivs (28). Kulturförvaltningen avstyrker nybyggnaderna liksom ny markbehandling och rivning eftersom det skulle minska de kulturhistoriska värdena, påverka gasverksområdets genuina karaktär negativt och förändra och försvaga upplevelsen av gasverkets centrala delar samt i hög grad begränsa tillgängligheten för allmänheten. Söder om Gasverksvägen byggs en idrottshall och en förskola inrättas i ett befintligt hus. På denna del av planförslaget har förvaltningen inga synpunkter. Förvaltningen ser positivt på att gasverksområdet öppnas upp för besökare och ges en tydlig kulturinriktning samt skapar möjligheter för förvaltningens egna verksamheter som stadsbibliotek och kulturskola.

Berit Svedberg
KulturdirektörAnn-Charlotte Backlund
Stadsantikvarie

Underlag för beslut

Remiss från stadsbyggnadskontoret ang. samråd om rubricerat ärende med samtliga handlingar i ärendet. Stadsmuseets inventeringar och klassificering. Hela samrådsmaterialet finns på

<http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/Pagaende-planarbete/PagaendePlanarbete/Planarende/?JournalNumber=2011-17188>

UTLÅTANDE

Ärendet/Remissen

Remissen skall vara besvarad 2014- 07-01. Remisstiden har förlängts i avvaktan på Kulturnämnden ställningstagande. Omedelbar justering.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av Stadsmuseets Kulturmiljöenhet samt av Kulturstrategiska staben.

Bakgrund och syfte

Stadens vision för Gasverket är att området både skall bidra till ett fungerande vardagsliv för boende och arbetande i Hjorthagen, med service omsorg, skola och mötesplatser för alla samt vara ett spännande besöksmål.

Planområdet markerad med gul linje. Överst i bild Hjorthagens IP. Illustration ur samrådshandlingarna

Planförslaget

Detaljplanens huvudsyfte är att möjliggöra ett bevarande samt en utveckling av del av de befintliga byggnaderna och utomhusmiljöerna inom gasverket. Den aktuella delen av Gasverket fylls med nya verksamheter och öppnas upp för allmänheten i enlighet med stadens framtidsbild *Från stängd industri till öppen stad*. I planområdet ingår tre gasklockor och sex befintliga byggnader inom Gasverket samt två befintliga byggnader intill idrottsplatsen. Fyra nya byggnader föreslås samt en byggnad, det gamla marketenteriet rivs.

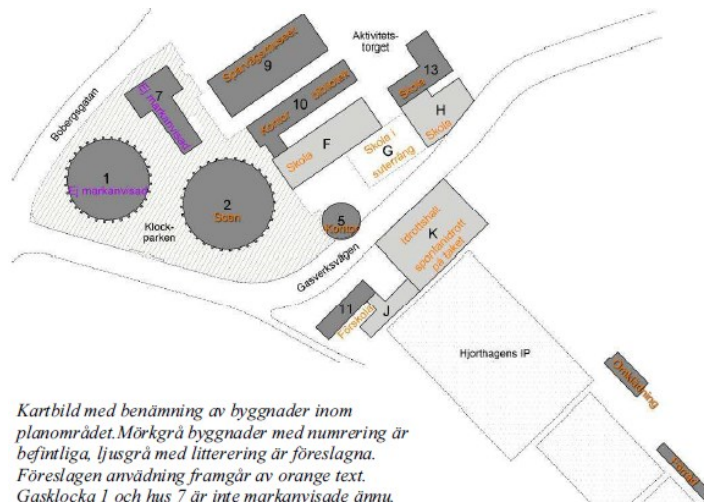

Illustration ur samrådshandlingarna.

I planförslaget ryms en skola för 900 elever, delvis inrymd i befintlig verkstadsbyggnad 13 och i tre nya byggnader, förskola i delvis befintlig byggnad 11 samt i tillbyggnad, idrottshall i ny byggnad, spårvägsmuseum i befintlig byggnad 9, internationell gästspelsscen i gasklocka 2 samt centrumändamål i befintlig byggnad 10 och kontor i gasklocka 5. Två av byggnaderna har ingen bestämd användning ännu, gasklocka 1 samt hus 7. Befintliga byggnader får skyddsbestämmelser och verksamheten skall anpassas till byggnadernas kulturhistoriska värde och betecknas med Q i planförslaget.

I samband med planarbetet har en fördjupad miljökonsekvensbeskrivning samt en kulturhistorisk konsekvensanalys tagits fram. Kulturförvaltningen delar inte de bedömningar som gjorts i konsekvensanalysen utan anser att konsekvenserna för den kulturhistoriska miljön är betydligt mer omfattande.

Förvaltningens synpunkter

Gasverkets kulturhistoriska värden är väl kända och odiskutabla. Staden har också sedan länge varit inriktad på att bevara området och säkerställa de stora kulturhistoriska värden som finns i området. De befintliga byggnaderna betecknas med Q i förslaget vilket innebär att byggnadernas kulturhistoriska värde styr användningen vilket kulturförvaltningen ser som positivt. Men i planförslaget för övrigt går man delvis ifrån denna uttalade bevarandeariktning och stora nybyggnader föreslås i områdets mest betydelsefulla delar med de allra mest karakteristiska byggnaderna - gasklockorna och övriga byggnader med stor verkshöjd. Synpunkter på planförslagets negativa påverkan på kulturhistoriska värden har i underhandsdiskussioner med stadsbyggnadskontoret framförts av kulturmiljöenheten vid stadsmuseet.

Kulturhistoriskt värde

Stockholms första gasverk, Klaragasverket anlades 1853 i privat regi. Stockholms stad löste in gasverket 1885, vilket liksom många andra företeelser som vatten, avlopp mm blev en kommunal angelägenhet. Stadsfullmäktige beslöt 1889 att ett nytt gasverk skulle anläggas i Hjorthagen vid Värtan. Här fanns hamn, järnvägsförbindelser och goda möjligheter att expandera. Anläggningsarbetena påbörjades 1890 under ledning av ingenjören Adolf Ahlsell. Det planerades med senaste teknik och omfattade en gasklocka och ett tiotal hus för olika funktioner som stod klara 1893.

Staden önskade att de kommunaltekniska framstegen skulle avspeglas i arkitekturen. Som arkitekt anlätades den unge Ferdinand Boberg. Arkitekturen fick ett mycket personligt uttryck med moderna amerikanska influenser och historiska referenser. Byggnaderna grupperades kring en huvudgata och stor omsorg lades vid markplaneringen. År 1898 beslöts att ytterligare en gasklocka och en ammoniakfabrik mm skulle byggas. Boberg utförde ritningarna även för den andra byggnadsetappen, som avslutades 1901.

Gasverket i Värtan förnyades kontinuerligt under 1900-talet med stora utbyggnader 1905-1907 med Hjalmar Westerlund som arkitekt och under 1930- och 1940-talen bl.a. efter Åke Tengelin's ritningar. En tredje gasklocka uppfördes 1912. Den fjärde klockan tillkom 1931. Kolgasverket lades ner 1972 och ersattes av ett spaltgasverk och ytterligare en gasklocka, en klotrund högtrycksklocka tillkom. Gasproduktionen är sedan ett par år avvecklad.

Värdebeskrivning

Gasverket är ett av Stockholms mest storartade kommunaltekniska projekt med stort samhällshistoriskt värde. Anläggningens storlek och höga ambitionsnivå är kopplat till storstaden och huvudstaden Stockholm som med kraftig befolkningsökning och behov av modern teknik kunde manifesteras sin ställning genom storslagna projekt. Den för sin tid högteknologiska anläggningen fick en praktfull arkitektonisk form med stora kvaliteter både i placering, gestaltning, materialval och i den parkliknande inramningen. Den höga ambitionen präglar också de senare utbyggnadsperioderna. Det arkitekturhistoriska och arkitektoniska värdet är synnerligen stort. I de fem gasklockorna från olika epoker kan den tekniska utvecklingen följas. Gasverksområdets förtätade miljö har en stark karaktär med stora upplevelsevärden. Det är ett industriminne som saknar motstycke inom landet och som har få motsvarigheter även internationellt sett.

Synpunkter på planförslaget

Det aktuella planförslaget skulle innebära stora förändringar av området med minskade kulturhistoriska värden som följd.

Kulturförvaltningen anser det olyckligt att gasverksområdet splittras upp i olika detaljplaner.

Gasverksvägen har varit områdets gräns mot söder där det ursprungliga staketet avskärmat området. I planerna flyttas Gasverksvägen norrut så att en del av det ursprungliga området och förrådet (11) hamnar söder om Gasverksvägen och utanför det egentliga gasverksområdet. D.v.s. gasverksområdet minskas på bekostnad av idrottsplatsens område. Detta i sig innebär en påverkan på det ursprungliga området men gasverksområdets gränser har varierat en del över tid och förändringen kan accepteras.

I området norr om Gasverksvägen föreslås omfattande nybyggnader som innebär en stor förändring av områdets karaktär med främmande markbehandling och som kommer att minska de kulturhistoriska värdena betydligt.

Det gamla marketenteriet, en byggnad från 1918 med kulturhistoriska värden rivs och en byggnadstyp försvinner från området.

Marketenteriet ersätts av en skolbyggnad i fyra våningar från Gasverksvägen och fem våningar från markplanet där hus 13 står och som är gasverksområdets marknivå. Byggnaden kommer att utgöra en mur och med sin ansefliga höjd skärma av gasverksområdet från Gasverksvägen vilket ger en negativ påverkan samt minskar områdets historiska läsbarhet och upplevelse. Förvaltningen avstyrker således rivning av hus 28 och nybyggnad på platsen.

Hus 28 som rivs och ersätts av en nybyggnad. Foto SSM

I anslutning till ovan beskrivna hus tillkommer en byggnad i slutningen ner mot gasverksområdet vars tak kommer i nivå med Gasverksvägen. Byggnaden förändrar den ursprungliga markens lutning och gör ingrepp i miljön som medför en påtaglig och negativ

förändring av områdets karaktär. Det innebär också att anslutningen mellan den övre nivån vid Gasverksvägen och den nedre marknivån måste överbryggas med trapparrangemang och brokonstruktioner. Områdets tillgänglighet minskar. Byggnadens tak arrangeras som skolgård med för området synnerligen främmande arrangemang.

PERSPEKTIV övre skolgården

Nybyggnad och markplanering ovanpå nybyggnad som helt avviker från gasverksområdets karaktär. Illustration ur samrådshandlingarna

I anslutning till den i huvudsak underbyggda skolbyggnaden tillkommer en stor volym strax söder om hus 10. Den är betydligt högre än sin befintliga granne och har med sin i förslaget ljusa fasadkulör och stora volym en synnerligen stor negativ inverkan på områdets karaktär. Den byggs på platsen för en tidigare gasklocka där nu en damm anlagts. Byggnaden avskärmar området både visuellt och upplevelsemässigt från gasklockorna, områdets tyngdpunkt. Vad man kommer att se från den centrala platsen framför hus 10 är en ny stor volym och en suterrängbyggnad med skolgård på taket samt ny trapparrangemang. Den historiska läsbarheten och områdets industrihistoriska karaktär går förlorad.

PERSPEKTIV från aktivitetstorget mot nedre skolgården och trappkopplingen till övre nivån. Byggnader, från vänster: hus 13, sockelväning G, hus F och hus 10

Nybyggnaden, trapparrangemang och skolgård gör ett stort intrång i området och skärmar av den centralplatsen från upplevelsen av gasklockorna.

Gasklocka 4 på bilden kommer att rivas enligt en tidigare plan. Illustration ur samrådshandlingarna

Platsen för den föreslagna nybyggnaden F. Foto SSM.

Sammantaget innebär dessa förändringar betydande kulturhistoriska förluster varför kulturförvaltningen avstyrker planen i dessa delar och anser att en omarbetning krävs. Förvaltningen anser att en ny placering och utformning av skolbyggnaderna bör studeras t ex längre österut i området där nybyggnadsrätter planeras.

Söder om Gasverksvägen i den nya sträckningen ligger förrådshuset (11) som byggs om till förskola och får en tillbyggnad. En ny idrottshall byggs. Området söder om Gasverksvägen kommer att ligga utanför det egentliga gasverksområdet. Kulturförvaltningen har inga synpunkter på förslaget under förutsättning att ombyggnaden av förrådet beaktar föreslagna skyddsbestämmelser.

Gasklocka 5, den klotrunda högtrycksklockan från 1970-talet får en ny användning och föreslås byggas om till kontor. Delar av sfären skärs av för att ta in ljus i den klotrunda kroppen. Förvaltningen ser positivt på att klockan kan få en ny användning och att den blir kvar på platsen. Utformningen bör fortsatt diskuteras.

Verkstadsbyggnaden 13 byggs om till skola. Förvaltningen ser positivt på att huset återanvänds. Marken i anslutning till byggnaden skall nyttjas som skolgård vilket ställer särskilda krav på lämpliga arrangemang anpassade till miljön.

Torgytan i anslutning till skolgården möbleras upp med en mängd aktivitetsanordningar enligt illustrationer. Här ser förvaltningen att förslaget ytterligare behöver bearbetas för att ytan inte skall överlastas. Torgytan är central i området och måste samordnas med markplaneringen i området som helhet och med arrangemang som förhåller sig till den befintliga miljön.

Byggnad 10 byggs om för centrumändamål. Här är också planerat för bibliotek vilket förvaltningen ser positivt på. Hus 9 byggs om till spårvägmuseum. Förvaltningen anser att förslagen till användning av byggnaderna är genomförbara utan att kulturhistoriska värden förloras. Här ser förvaltningen att det är viktigt att de mer subtila värden som ges av förslitningen och rester av tidigare verksamheter och patina som berättar om historien tas om hand för att bibehålla något av den förtätade atmosfär som kan upplevas i byggnaderna idag.

Gasklocka 1 har ännu ingen föreslagen användning men inlastningen föreslås underjordiskt från Bobergsgatan. Inlastningen placeras på en betydelsefull, representativ plats mitt emot kontoret och vid infarten till hela området. Utformningen av inlastningen kräver en omsorgsfull gestaltning som inte medför ingrepp i gasklockan och i den karaktäristiska jordvallen kring klockan.

Gasklocka 2 byggs om för att rymma en scen vilket kräver omfattande förändringar i exteriören men främst i interiören. En inlastning föreslås på brokonstruktion samt nya entréer med trappa och skärmtak samt tillgänglighetsramp. Kulturförvaltningen anser att förändringarna

ytterligare måste studeras för att ingreppen skall bli så varsamma som möjligt i exteriören och interiören kan behålla något av den befintliga storslagna rumsupplevelsen.

Samtliga befintliga byggnader får skyddsbestämmelser som i huvudsak är bra men ytterligare behöver bearbetas för att på sikt säkerställa byggnadernas kulturhistoriska värden. Skyddsbestämmelser finns också för marken men en stor del undantas intill de planerade nybyggnaderna. Bestämmelserna bör utökas med en högre detaljeringsgrad och omfatta hela markområdet. Utformningen och bestämmelserna för Klockparken behöver studeras vidare.

De planerade nybyggnaderna kommer att ligga framför den klotrunda gasklockan samt i bildens mitt framför tegelgasklocka 2. Foto SSM

Synpunkter på verksamheter i området

Kulturförvaltningen anser att det är mycket positivt att Gasverket blir ett område som öppnas upp för Stockholmare och besökare.

När det gäller de verksamheter som ska ta plats i området ser kulturförvaltningen positivt på att platsen ges en tydlig kulturinriktning för att på så sätt skapa ett levande stadsliv. Det handlar om den internationella gästspelsscenen, spårvägmuseet samt en blandad verksamhet med kulturinnehåll med bibliotek och kulturskola.

Med gästspelsscenen som ett starkt publikt nav i området kommer platsen att bli ett intressant besöksmål för hela Stockholm. Området blir också vitalt centrum i den förnyade stadsdelen, med Hjorthagens äldre bebyggelse på berget och den omgivande nya bebyggelsen. Kulturförvaltningen bedömer att delar av det fria kulturlivet och kanske också andra kulturinstitutioner kommer att kunna ha intresse av att etablera sig gasverksområdet och kulturförvaltningen deltar aktivt i den fortsatta planprocessen.

Kulturförvaltningen anser att det är bra att detaljplanen skapar möjligheter för förvaltningens egna verksamheter på plats; stadsbiblioteket och kulturskolan. Under planprocessen har förvaltningen också haft flera möten med utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningen för att, i linje med deras intentionsavtal för planerna i området från 2011 och förvaltningens egna ambitioner, hitta en lokalsamverkan och ett bra samspel i området. I det markanvisningsavtal med den nya fastighetsägaren (JR kvartersfastigheter) som exploateringsnämnden godkände den 12 juni anges också att målet är att bibliotek och kulturskola ska rymmas i Gasverket.

Bilaga:

Plankartan